

MTA'NIN ARTIK BİR İŞLEVİ KALMADI MI?*

Yusuf Ziya ÖZKAN' MTA Geoel Müdürlüğü, Maden Etüt ve Arama. Dairesi, ANKARA

1980lerden beri güçlenerek esen ekonomide' liberalleşme rüzgarlarının etkisiyle madencilikte devletin yeri ve işlevi sorgulanmakta ve bu kapsamda. MT Anının yeniden, yapılanmasına niyetlenilmektedir. Artık bir işlevi kalmadığı için MTA'nın kapatılması gerektiğinden,, küçültülmesi, Maden. Dairesi ile birleştirilmesi ya da. maden arama dışında başka alanlara .kayması gerektiğine .kadar değişen görüşler öne sürülmektedir. Ne var ki bu görüşler üzerinde yeterince açık tartışma görülmemektedir, Oysa. MTA'nın madencilik sektörü, içindeki yeri ve işlevi açıklığa kavuşturulmadan ve buna göre yeniden, yapılanma gerekleri saplanmadan adım atılırca, kaş yapayını derken göz çıkarma tehlikesi az değildir, ö nedenle 'karar vereceklerin dikkatine konuyla ilgili tüm değişik görüş ve seçeneklerin,, doğurabilecekleri sonuçlarla, birlikte- sunulması gereği vardır. Böylece sorunun değişik, bakış açılarından görülebilen çeşitli yönleriyle daha iyi algılanabilmesi ve dolayısıyla daha. geçerli çözümler bulunabilmesi mümkün, olabilecektir. Bu yazı, sorunu teknik bir bakış açısıyla irdeleyerek, işte böyle çabalara karınca kararınca bir' katkı koymak amacıyla hazırlanmıştır.

MTA. Maden Aramalı, mı?

Kimilerine göre devlet, sektördeki işlevini madencilikle ilgili faaliyetleri kamu çıkarlarını gözeterek, hukuksal, anlamda düzenlemek, ve insan gücü ihtiyacını, karşılamak üzere okullar açmak. gibi. konularla, sınırlamak; vergi., teşvik ve kredi politikalarıyla özel girişimcileri yönlendirmek, teşvik, etmek ve desteklemekle yetinmelidir. Çünkü, bir ekonomik, girişimci olarak devletin -tüm ekonomik faaliyetlerde olduğu gibi- madencilikte de başarısızlığı ortadadır.,

Kuşkusuz hem ülkemizin hem. de başka, ülkelerin bunca yıllık deneyimleri, bu görüşleri doğrulamaktadır. Bununla, birlikte madencilikten devletin tümüyle çekilmesini isteyenlerin gözardı ettikleri, madencilik yatırımlarının özelliklerinden, ka.ynaklan.an, çok önemli bir nokta bulunmaktadır.

Bilindiği, gibi. madencilikte- üretim faaliyetlerinin

* Yazı Mayıs 1993te hazırlanmıştır.

başlayabilmesi için, bölgesel .aramalardan fizibilite çalışmasına adım. adım ilerleyen yüksek, riskli arama ve büyük sermaye isteyen maden geliştirme (mine development) yatırımları gereklidir. Tüm bunları kapsayan madencilik yatırımları ortalama 10-15 yılı bulan uzun sürelerde gerçekleştirilebilir. Ayrıca .arama, çalışmalarına önemli bir .girdi sağlayan ve dolayısıyla arama yatırımlarını kolaylaştıran bölgesel jeoloji hizmetlerini de bu. uzun yatırım, süresine eklemek gerekir.

Tüm dünyada özel girişimciler bu yüksek risk ve uzun yatırım (doğal olarak < daha da uzun geri ödeme) süresini göze. alarak madencilik, yatırımlarına başlangıçtan itibaren girememekte,, ancak arama çalışmaları belli aşamalara. ulaşmış-dolayısıyla riski kabul edilebilir ölçüde- azaltılmış ve yatırım süresi kısaltılmış-yatırım fırsatlarına ilgi duymaktadırlar. Zaten uzmanlardan oluşan büyük ekipler, çeşitli laboratuvarlardan bilgisayara kadar gelişmiş merkezi destek kolaylıkları ve yalnızca geniş, sahalarda uygulandığında ekonomik, olan pahalı sistemler (söz gelişi 'uzaktan algılama, havadan prospeksiyon sistemleri) gerektirmeleri, başkalarına ait ruhsat sahalalarında (geniş sahalarda çalışılacağı zaman bu dumm kaçınılmazdır) çalışmanın hukuksal zorlukları nedeniyle erken aşama arama çalışmalarının -özellikle bölgesel nitelikli, çalışmalarının- özel girişimciler tarafından gerçekleştirilmesi kolay • değildir.

Üstelik madencilik yatırımlarında ilk. adımların devletçe atılması ekonomik akılcılığa da uygundur. Çünkü hem. böylece arama yatırımlarındaki yüksek, riskin çok sayıda risk alıcı üzerine dağıtılarak asgariye indirilmesi, mümkün olur, hem de her özel girişimcinin kendi ihtiyacını karşılamak üzere bu çalışmaları yapması halinde yol açılacak, kaynak israfı önlenmiş, olur.

Öte yandan devletin, madencilik politikalarını uygulamada, başvuracağı en etkin araçlardan biri., sözü edilen bu. kamu. yatırımlarıdır. Kamu yatırımları,, özel yatırımların maliyetini düşürerek,, devlete madencilik yatırımlarının dağılımını (maden türü ve yatırım, yeri açısından) ve hızını belirlenmiş hedefler yönünde etkileme imkanı verir. Yönlendirici, ve özendirici vergi ve kredi politikalarının, arama, yatırımlarının doğasına uygun

politika araçları oldukları söylenemez, Çünkü vergi kolaylıkları, sadece kâr eden işletmelerin otobiansman gücünü arttırarak yaunmlar üzerinde etkili olabilir. Arama yatırımları için. girişimcilere borçlarını ilerde üretime geçtiklerinde kendi satışlarından, elde edecekleri gelirlerle geri ödeme imkanı verecek gerçek bir 'kredi desteği sağlamak ise, yukarda değinilen yüksek risk ve uzun vade yüzünden kolayca mümkün, değildir.

Sonuç olarak devlet sözü edilen, faaliyetleri özel sektörden daha iyi yapabildiği için değil», açıklanan nedenlerle özel kesim yapamadığı için sürdürmek zorundadır. Madencilikte kamu ve özel yatırımlar rakip' değil, birbirini tamamlayıcıdır. Kamu yatırımlarının amacı, ülkenin madencilik alanındaki yatırım fırsatlarını açığa çıkarmak ve böylece özel girişimlerin ilgisini bu fırsatlar üstüne çekerek çok daha. büyük yatırımlar gerektiren, üretken yatırımları uyarmaktır, Madencilikte özel yatırımların canlılığı, büyük ölçüde kamu. yatırımlarının uyarıcılığına bağlıdır, Devletin madencilik yatırımlarındaki uyarıcılık işlevi ortadan kalınlırsa, sektörün, en önemli, büyüme, etmenlerinden biri yok edilmiş olur,

Belki, gelişmiş batı ülkelerinde 'devletin madencilik yatırımlarından tümüyle- çekilmesi (gerçekte böyle bir durum da yoktur) kendi, gelişmişlik düzeyleri açısından, bizdeki, kadar büyük sıkıntılar yaratmayabilir. Çünkü onlar hem sahip oldukları uluslararası nitelikteki şirketleriyle dünya, madencilik, faaliyetleriyle- yaratılan değerden aslan payını almaktadırlar, hem de madencilik alt yapısı, • hizmetlerini bize göre çok ileri bir düzeyde gerçekleştirmişlerdir, Sözelgesi ingiltere'de* ülkenin tümünün 1/1000 ölçekle- yapılmış haritalardan, derlenmiş çeşitli ölçeklerde bölgesel jeoloji haritaları yayınlanmıştır. Oysa Türkiye'nin tümünün .ancak 1/100 000 ölçekle yapılmış haritalardan, derlenmiş 1/500.000 ölçekli jeoloji haritası yayınlanabilmiştir. 1/25.000 ölçekli bölgesel jeoloji haritalarının hazırlanması ise henüz tamamlanamamıştır. MTA'nın yaptığı 1/25.000 ölçekli jeoloji haritaları ülkenin %65'ini kapsamakta, bu oran üniversiteler ve diğer kamu kuruluşlarının yaptıklarıyla birlikte %92'ye ulaşmaktadır. 1/25.000 ölçekli haritalara dayanarak toplam 389 adet 1/100.000 ölçekli paftadan sadece 4 Tnin bu ölçekle jeoloji haritaları yayınlanmıştır. Kalan paftaların ortak bir lejand allında derlenip yayınlanabilmesi daha. uzun bir zaman alacaktır. Yine İngiltere'nin tümünü kapsayan dere çökelleri örnekleri üzerinde :28 -elemente kadar <analitik veriye dayanan bölgesel jeokimya haritaları hazır. Oysa Türkiye'nin kahaca üçte birinin. 4 element (pek az bir bölümünün, en fazla 7-8

* *Mining Magazine-November 1990, s. 357*

element) için analitik veriye dayanan jeokimyasal haritaları hazırlanabilmiş tir. Bu hızla giderse Türkiye'nin tümünü kapsayan jeokimyasal verilerin toplanması ve değerlendirilmesinin daha. uzun zaman alacağı açıktır.

MTA Ne Kadar Aramalı?

Madencilik, yatırımlarında devletin işlevi,, bu yatırımların erken aşamalarındaki engellerin (yüksek risk, uzun yatırım süresi) aşılmasını sağlayarak özel yatırımları uyarmakla sınırlı, olduğuna göre, MTA'nın amacı kuşkusuz en az yatırımla bunu. sağlamak olmalıdır.. Bir başka anlatımla MTA. arama faaliyetlerini olabildiğince erken, bir aşamada kesip, geriye kalan yatırımları özel girişimcilerin gerçekleştirmesini beklemek durumundadır.

Öte yandan da MTA arama çalışmalarını» yatırım fırsatlarını özel girişimcilerin ilgisini çekecek, bir ölçüde açığa çıkaracak kadar ilerletmek zorundadır.. Çünkü MTA'nın yaptığı arama, yatırımları, özel girişimcilerin ilgisini çekip üretken yatırımlarla tamamlandıkça, topluma geri. dönen bir fayda yaratmaz. Açıktır ki devletin madencilik yatırımlarını bu şekilde subvans etmesindeki amacı, ülke maden kaynaklarının hızla değerlendirilmesini sağlamak., ve- böylece vergi ve döviz gelirlerim arttırmak, istihdam imkanlarını, genişletmektir.

Bu İki zıt gereği en. uygun bir noktada buluşturmak görüldüğü kadar kolay değildir. Ekonomik, akılcılık yamsıa siyasi tercihler de bu. konuda genel ve kesin bir sınırlama yapmayı zorlaştırır. Örneğin, yatırım maliyetlerini düşürerek (kârlılığını arttırarak) yatırımların dağılımını hükümet, politikaları çerçevesinde stratejik, madenler ya da (istihdam yaratmak, yörenin kalkınmasını desteklemek amacıyla) geri kalmış yöreler lehine etkilemek için bu. niteliklerdeki maden kaynaklarının nispeten daha ileri aşamalara kadar aranması gerekebilir. Aynı şekilde küçük, ölçekli, madencilğe uygun kaynakların, da biraz, daha fazla, çalışılması uygun olur. Çünkü büyük, yatırımlar, eksik arama, yatırımlarından, fazlaca etkilenmez,, Yatırımcı -projeye ilgi. duyarsa- toplam yatırımlar içinde çok küçük bir yer tutacak arama yatırımlarını kendisi tamamlayabilir... Oysa sektörün gelişmesinde büyük yatırımlar .kadar çok sayıda, küçük yatırımlar da rol oynar ve aramaların yetersizliği küçük projelerin gerçekleşmesine önemli bir engel olabilir.

Bütün bunlarla, birlikte MTA'nın genel olarak buluş aşamasına'.kadar çalışması,, daha. ileri çalışmalara (rezerv belirleme, fizibilite) bu istisnai durumlar dışında yönelmemesi ekonomik akılcılık gereği olarak gözükmektedir,.. Çünkü MTA gibi bulduğu maden kaynaklarını bir üretici kuruluşa devretmek zorunda olan

yalnızca arayıcı bir kuruluşun bu oldukça masraflı ileri çalışmaları yapması, bu sahaları işletmeye- bir istekli çıkmaması halinde .gereksiz, bir istekli çıkması halinde ise yeteksizdir. Deneyimler, daha önce yapılmış sondajların çoğunlukla yeniden sınındığını, ömekleme/analiz/hesap işlemleriyle- ekonomik ve teknik, değerlendirmelerin işletici kuruluş tarafından kabul edilebilir varsayım ve ölçütlerle yeniden yapıldığını göstermektedir. Bu nedenle arayıcı kuruluş tarafından gerçekleştirilen rezerv belirleme ve fizibilite- çalışmaları çoğu kere kaynak israfından başka bir işe yapamamaktadır.

Siirt Madenköy bakır,» Hasançelebi demir, Beypazarı toryum gibi çok sayıda MTA 'tarafından bulunmuş ve hatta buluştan da. ileri aşamada çalışılmış yatakların bile özel yatırımcıların ilgisini çekememiş olmasına bakarak yukarda öne sürülen, görüşe karşı çıkmak, MTA'nın buluştan daha ileri çalışmalar yapması gerektiğini savunmak mümkündür. Ancak özel. yatırımların uyarılması için yatırım fırsatlarının varlığı gerekli olmakla birlikte, etkili ve yeterli tek etmen olmadığı unutulmamaktadır. Türkiye'de bulunmuş madeo kaynakları üzerinde üretken yatırımları engelleyen başka önemli etmenlerin (sözgelişi sermaye ve talep yetersizliği, teknoloji geliştiremememe, dış pazarlara girme zorlukları) varlığı gozardı edilemez.

Veri Toplama ve Bilgi Summa

Maden aramaları yanısıra MTA'nın işlevinin gerektirdiği bir başka görevi de Türkiye Maden Kaynakları ile ilgili verileri derlemek, saklamak, ve bu verileri, sektörün ihtiyaç duyduğu bilgilere dönüştürerek, ilgililere (girişimciler, DPT/Bakanlık vb. gibi kamu kuruluşları) sunmaktır.

Bunun, için MTA'nın kendi faaliyetleri yanısıra ülkedeki tüm madencilik faaliyetlerini (arama., üretim) yakından Eleyerek., bu faaliyetler sırasında ortaya çıkarılan verilerin, belgelerini, (maden jeolojisi haritaları, jeofizik/jeokimyasal anomali haritaları, sondaj logları, ömek alım yerlerini gösterir haritalar, imalat haritaları, .analitik veriler vb.) derleyip, sistemli, bir biçimde saklaması, bir başka anlatımla bir ülke maden, kaynaklarının arama ve üretim açısından sicilini* tutması gerekir, Bu, iki açıdan, gereklidir. Birincisi, söz konusu, maden kaynağı, belli bir arama ve/veya üretim faaliyetinden, sooria çeşitli, nedenlerle (o gün için daha ileri, aramalara değmez olması, ekonomik olmaması., bilinen rezervin 'tükenmesi vb..) terkedildikten bir süre sonra yeniden aym yada başka, bir maden için ilgi duyul-

duğunda, büyük emek ve para karşılığı edinilmiş verilerin değerlendirilmesi suretiyle yeni çalışmaların bu veriler¹ ışığında daha. akılcı biçimde sürdürülebilmesi sağlamaktır. Çünkü. çoğu. kere daha önce yapılmış sondajlar¹ ve açılmış •ocaklarda gözlemlenmiş verilerin bu. belgelerden başka yolla sağlanması ekonomik ve bazan da mümkün değildir. Daha önceki faaliyetler sırasında edinilmiş, verilerin saklanmamış olmasının bedeli sonradan ya bu verilerin yeniden. toplanması (göçük galerin temizlenip incelenmesi vb., gibi) ya da eksik verilerle çok yüksek riskli arama çalışmalarının göze- alınması biçiminde katmerli olarak ödenmektedir. Maden kaynağı üstünde önceki ve sonraki çalışmalar çoğunlukla aynı kişi ya. da kuruluşça yapılmadığından böyle belgelerin saklanması özel girişimcilerden, beklene- mez. Madenlerin gerçek sahibi devlet olduğuna göre, bu iş onun. bir organına., yani MIA'ya düşer.

MTA'nın veri derlemesinin ikinci gereği, değişik girişimcilerin ellerinde bulunan verilerin tek bir elde toplanarak, parçasını oluşturdukları bütünü anlamlı bir mozayikini elde etmek üzere birleştirilmesini, bütünleştirilmesini sağlamaktır. Bunun için. MIA'nın derlediği verileri., gittikçe artan veri birikiminin ve yeni gelişen kavramsal modellerin. ışığında maden kaynaklarının ve daha geniş çerçevede maden provensleriün aydınlatılması yönünde sürekli olarak yorumlama-değerlendkme çabası içinde olması gereklidir. Bu geçmiş deneyim ve birikimleri gelecekteki yeni. başarılarla 'uzatan., maden, aramalarında son. derecede yararlı ve gerekli bir işlemdir. Bir maden, kaynağı» belli bir miktar üretim yaptıktan sonra geride kocaman bir soru işareti bırakarak. terketmek, ondan sağlanabilecek kazancı sadece üretilmiş madenin değerine indirgemek, herhalde akılcıca bir 'davranış değildir,

MTA İşlevini Yerine Getirebiliyor mu?

Son yıllarda. MTA'nın, parlak geçmişinin ürünü olan. arşivindeki zengin, bilgi birikimi., büyük işgücü ve geniş teknolojik imkanlarından beklenebilecek bir kafayı sektöre sağlayamadığı herkesin dile getirdiği bir gerçektir. Çoğu kişiye (ki bunlar- içinde bazı yetkililer de 'vardır.) göre» devletin MTA eliyle sektöre yapmak istediği sübvansiyonlar yerine ulaşmamakta, sektörde üretim, imkanlarının büyümesine hizmet etmemektedir. MTA devletten, bu amaçla aldığı bütçesini ilerde devlete yarar getirme potansiyeli taşımayan verimsiz yerlerde harcamakla, bir anlamda, telef etmektedir. Aynı sahalar girip tekrar tekrar çalışmakta, 58 yıldır bir türlü yapması

* Maden Dairesince tutulan ruhsat sahalarının **hukuksal yönden** sicilini içeren maden sicilinden farklı..

gereken işleri tamamlayamamaktadır. Nitekim halâ Türkiye'nin maden envanterlerini bile çıkaramamış, maden potansiyelini ortaya -koyamamıştır.

Hemen belirtilmeli ki, bu görüşlerde doğrular yanısıra büyük ölçüde yanlışlar vardır ve beşeyden önce- bu yanlışların düzeltilmesi gerekmektedir.

Bilindiği gibi madenlere olan. talebin en uygun .hangi kaynaklardan karşılanacağı» ekonominin temel yasası gereği ihtiyaçların en iyi şekilde en ucuza karşılanması esas. olduğundan, son çözümlemede varolan. kaynak seçenekleri arasındaki rekabet tarafından 'belirlenir,, Geçerli koşullarda ekonomik olarak, yararlanılabilir kaynak seçenekleri maden yatağı, diğerleri marjinal ya da ekonomik olmayan kaynaklar diye nitelenir,.. Zamanla bugün ekonomik olabilen nitelikteki kaynakların tüketilmesi,» talep .artışı, teknolojik, gelişmelerle üretim maliyetlerinin düşürülmesi, teknolojik sorunların çözülmesi gibi nedenlerle bugün ekonomik olmayan kaynakların da. ekonomik olarak yararlanılabilir oldıddan herkesçe bilinen bir gerçektir. Başka bir¹ anlatımla maden yatakları kavramı, jeolojik imkanlar (kaynak seçenekleri), yanısıra ekonomik: koşullar ve teknolojik yetenekler çerçevesinde belirlenen ve. kapsamı bu unsurlardaki değişikliklerle değişen, (genellikle genişleyen) dinamik, bir kavramdır. Ekonomik koşulların nasıl değişeceği ve teknolojinin ne yönde gelişeceği belli bir süreden ileriye tahmin edilmeyeceği için, tier zaman geçerli olacak maden kaynakları envanterlerinin, çıkarılması ne ekonomik ne de mümkündür., Ancak, bugünkü ve öngörülebilir gelecekteki koşullar' çerçevesinde yaşayan envanterlerle[^] çıkarılabilir ki, son yıllarda güncel tutmada başardı olamadığım kabul etmekle birlikte, MTA çok sayıda maden için böyle envanterleri sektörün yararlanmasına sunmuştur.

Sonuç olarak, makul bir süre içinde- MTA'nın ülkedeki tüm. maden, kaynaklarını açığa, çıkarması» işlerim tamamlaması temelden yanlış bir beklentidir,. Topaklarımızın altında bugün ve öngörülebilir gelecekte işimize yarayabilecek neyimiz var, maden ihtiyaçlarımızı hangi .kaynaklarımızdan ve nasıl karşılayabiliriz sorulan sorulduka, -ki sürekli sorulacaktır- MTA'nın katkılarını ihtiyaç olacaktır. Dolayısıyla. MTA ülkedeki sahaları. makul zam.pi. .aralıklarıyla tekrar tekrar çalışacaktır. Daha önce yaptığı çalışmalarını tekrar¹ etmek için değil, ekonomik koşullardaki iyileşme ya da üretim, teknolojisindeki, gelişmelerle ilgi çekmeye başlayan ancak, daha önce ekonomik: olarak işletilemeyeceği anlaşıldığından yanda bırakılmış, çalışmaları ilerletmek için gerektir,, önceki çatışmalarda ekonomik olma potansiyeli taşımadığı için ilgi. Aşırı kalmış, düşük, nitelikle (destik, tenorla» teknolojik sorunlu) ve yüksek üretim, maliyetli (derin vd.) kaynakları.

aramak için gerektir,, arama, yaklaşımı ve teknolojisindeki terlemeler sonucu <data önce gözden kaçmış kaynakları bulmak için gerektir. Kuşkusuz daha önceki çalışma-lannın sonuçlarını, bilinmeyenlerin azaltılması açısından yeni çalışmalarında değerlendirecek, sadece yem. amacının gerektirdiği ek çalışmalarla onu tamamlamakla yetinecektir.

Öte yandan yukarıdaki eleştiriler MTA'ın bugün ekonomik olmayan kaynakları da beim,* için, çalışmalar yapmasına yönelik işe» buna da tümüyle hak vermek mümkün değildir.. Kuşkusuz, sözcüğü Ispir-Ulutaş, Maçka-Güzelyayla gibi işletmeye alınamamış birçok porfiri bakır' yalağı dururken, MTA'nın benzeri başka porfiri bakır yatakları -aramasının doğruluğu tartışılabilir. Ancak madencilikte uzun yatırım süreleri ve bu yatırımlarda MTA'nın yeri göz önüne alınırsa» maden aramada hedeflerin tümüyle bugünkü ekonomik, koşullar ve teknolojik yeteneklere bağlı olarak saptanmasının doğru, olmayacağı açıktır. Doğru olanı», MTA'nın sektörün bugünkü ihtiyaçları, ve yarınki hedeflerine yönelik çalışmaları makul bir¹ denge içinde yürütmesidir. Ayrıca, başlangıçta hemen anlaşılamayacağı için, bugünkü koşullarda ekonomik .kaynaklara, yönelik çalışmalar sırasında» ekonomik olanlar yamsıra ekonomik olmayan' kaynakların ortaya konmasını da doğal karşılamak gerekir,...

Bütün bunlarla, birlikte» MTA'nın son yıllarda işlevini hakkıyla, yerine getiremediğini kabul etmek ve bunun gerçek nedenlerini vurgulamak gerekir.

Kuşkusuz bu olumsuz durumun birçok nedeni vardır,, Kanunca, bunlar içinde en önemlileri,, MTA'nın ana işleriyle ilgili faaliyetlerinde daralmaya, yatırımın gücünde azalmaya ve sektörün, kısa ve uzun vadeli hedef ve ihtiyaçlarına uygun, öncelikleri iyi, belirlenmiş yeterli düzeyde proje geliştirememesine yolaçan nedenlerdir.

Bunun sonucu olarak, MTA bütçesinin büyük bölümü cari harcamalara (yaklaşık %85'i personel giderleri) gitmekle, işgücü, ve ekipman imkanları .hizmete sokulamamakta, yatırıma ayrılabilen çok sınırlı .kaynaklar' da iyi seçilmiş projelerde değerlendirilememektedir,

1985 yılında yürürlüğe giren 3213 sayılı Maden Yasasıyla .getirilen sınırlamalar (kendi ruhsat sahaları dışında MTA'nın ön aramalardan ileri, arama çalışmaları yapamaması) MTA çalışmalarında verimsizliğe yolaçan. nedenlerin başında gelmektedir. MTA saptadığı ümitli sahalarda, sözü edilen ruhsat kısıtlamaları yüzünden, çalışmalarını girişimcilerin ilgisini çekebilecek bir aşamaya kadar ilerletmemekte, dolayısıyla özel yatırımları güçlü, biçimde uyaramamaktadır. Kendi ruhsat sahalarında (bunlar hem toplam AR+ÖİR sahalarının %4'ünden az bir alanı kaplayan,, hem de çoğunlukla tekersü

gelmiş, özel ruhsatlara göre fazla ümitli ve önceliği olmayan sahalardır.) ve ücretli işler (bunlar' amacı ve kapsamı hizmet talep eden ruhsat sahibince belirlenen., daha çok acil sorunlarının çözümüne yönelik sınırlı çalışmalardır.,) biçiminde başka ruhsat sahalarında yapabildiği önaramalardan daha ileri arama, çalışmaları ise, gerek nitelik, gerekse nicelik yönüyle, etkileri hissedilebilir bir ağırlıkta, değildir. Bunların sonucu MTA yatırımları 1985'den beri sürekli gerilemekte- ve- madencilikte- etkili bir politika aracı olma niteliğini büyük ölçüde yitirmektedir..

MTA'nın faaliyetlerindeki daralmayla uğradığı deneyim kazanma., uzmanlaşma., teknoloji, yenileme ve sektörle iletişim (MTA gittikçe- sektörün, sorunlarına, karşı duyarsızlaşmakta, ihtiyaçlarına, karşı ilgisizleşmektedir.) gibi konulardaki kayıpları kanımca daha da önemlidir ve ilerde vahim sonuçlar doğurabilecektir. Bugün MTA'da 10 yıldır bir' arama sondajları programı hazırlama, uygulama ve sonuçlarını değerlendirme fırsatı bulamamış jeoloji, mühendisleri,, herhangi bir teknoloji araştırmasına katılmamış maden mühendisleri az değildir. Yarın emeklilik, vb- gibi. nedenlerle zaten çok sayıda olmayan deneyimli uzmanlarını da yitirse, içinde bulunduğu, kötü koşulları aşmak için kendi iç dinamiği ile çözüm üretebilme gücü herhalde hiç kalmayacaktır.

Sonuç ve Öneriler

MTA madencilik yatırımlarına ilk ivmeyi kazandırmak gibi, sektörün, büyümesinde önemli bir işleve sahip kuruluştur. Sektörde faaliyet gösteren girişimciler için rakip değil, büyük bir destek kaynağı, devlet için ise, madencilik politikalarının etkili bir uygulama aracıdır, Bu nedenle kapatılması., maden arama dışındaki alanlara kayması ya da görevi maden arama değı de Maden Yasasrtu yürütmek olan Maden Dairesi ile birleştirilmesi vahim sonuçlar doğuracak büyük, bir hata olur. Yaşanan sorunlara çözüm., MTA'nın asli işlevlerinde etkinliğinin ve verimliliğinin artırılması yönünde aranmalıdır.

1- Bunun için ilkin. 3213 sayılı. Maden. Yasası'nda yapılacak, değişiklikle MTÂ'nın ruhsatlı ruhsatsız tüm sahalarda,» kendisi ruhsat almadan ve sahibinin iznine- gerek, olmadan- ruhsat sahibinin çalışmalarını engellemek ve bir hak talep etmemek koşuluyla- faaliyet gösterebilmesi sağlanmalıdır.., Bu kapsamda birçok ülkede olduğu gibi ruhsat sahibi ya da yöneticisinin MTA'dan atanmış görevliye veri toplamak amacıyla. (Maden Dairesi'nin denetimlerinden ayn) ruhsat sahasındaki yerüstü-yeralü ocaklarına girmesine., gözlem yapmasına ve ilgili tüm belgeleri. (topoğrafya/jeoloji/jeofizik/jeokimya haritaları, imalat

planları, analiz sonuçları vb.),, sondaj karodan ve- maden, stoklarını incelemesine., örnek, almasına» yarma, sondaj yapmasına izin. vermek zorunda olmasını, sağlayacak yasal düzenlemeye ihtiyaç vardır. Yarma» sondaj, galeri ve kuyu gibi çalışmaları, yapacağı rn.asrafl.arin. ve alacağı risklerin, karşılığı olan bir- çıkar sağlayabilmesi açısından., "tip mu-kavele" ile yapması daha uygun olup, bunun için yasal bir düzenlemeye ihtiyaç yoktur.,

2- Yine Maden. Yasası'nda yapılacak değişiklikle, ruhsat sahiplerinin kendi, faaliyetleri sırasında elde- ettikleri yukarda sözü. edilenlere benzer veri ve- 'belgeleri (haritalar.» sondaj loğları, sondaj/galeri/kuyu/yarma/örnek alım yerlerini gösterir haritalar, analiz sonuçları) hazırlayarak MTA'ya vermek., sondaj karotlarını Maden. Dairesinin denetimi, MTA'mn incelemesi için. belli bir süre saklamak zorunluluğu getirilmelidir. Bunun için Maden Dairesi'ne verilmesi zorunlu olan faaliyet raporlarının bir kopyasının MTA'ya aktarılması amaca yeterlidir. Birçok, ilkede (örneğin İngiltere*, Avusturalya) maden ruhsattan verilirken, benzeri koşullar getirilmiştir.

3- MTA veri kayıt ve işleme sistemlerini yenilemeli, bu konuda bilgisayar' imkanlarından daha fazla, yararlanmalıdır. Envanterlerine giren tüm maden kaynakları ile ilgili veriler bilgisayarla işlenebilir' bir formda ve uluslararası standartlarla uyumlu biçimde bilgisayar ortamına aktarılmalıdır;.. Böylece- envanterlerdeki verilere erişim kolaylıkları, kayıtlardaki veri ve bilgileri kolayca, güncelleştirme ve çeşitli değerlendirme amaçlarıyla hazırlanmış paket programlardan yararlanma. imkânı doğacaktır.

4- İş hacmini genişletme, gelirlerini artırma gibi. -amaçlarla, ücretli işler yapmaya yönelmesi ve- hizmet kapasitesini (işgücü ve ekipman, olarak) buna göre belirlemesi doğru değildir. Bu hizmetlerle sektöre karşılaştığı acil sorunlarında yardımcı olunabilirce de madencilik yatırımlarını benimsenen • politikalar yönünde- etk%yebiyecek bir faaliyet gerçekleştirilemez. Üstelik de bu. işlerde gereken yüksek rekabet gücünü, ve hizmet, kapasitesinde (işgücü, ekipman) aşırı esnekliği bir kamu kumulusunun, göstermesi mümkün, değildir. Böyle işleri MTA'nın kendi üstlenmesi yerine, bu konudaki yerli mühendislik-damşmanlık ve yüklenicilik firmalarının yurt içi ve yurt dışı yükümlülüklerinde- ücreti karşılığında her türlü, hizmet desteği vermesi daha. uygundur. Bu hem MTÂ'nın bu tür işlere 'tahsis edebileceği uzman ve ekipman gücünün rekabetçi bir yapı içinde değerlendirilebilmesini sağlayacak hem de MTA'yı arkasına alan yerli firmaların özellikle-yurtdışı işlerde rekabet gücünü son derecede arttıracaktır.

* Honey, RM., 1991. Outline of mining law of England, Scotland and Wales; Trans. /MM., 100, 4 73-A 83.

5- Yatırım gücünü arttırmak için MTA'nın finansman imkânlarını, işgücünü ve ekipman kapasitesini kollanabilecek kadar çoğaltma yönünden şansı fazla, değildir. Sağlık, eğitim, güvenlik gibi öncelikli alanlar' yaranda, kıt bütçe- imkânlarından maden aramalarına daha fazla kaynağın, ayrılabilmesi mümkün değildir,. Ayrıca MTA'nın. hizmetlerine olan talebin, sahip olduğu işgücü ve ekipman kapasitesini, tümüyle kollanmasını gerektirip gerektirmediği de tartışma götürür. Bu nedenle MTA'nın yatırım gücünü, artırmak, için. cari harcamaları düşürmek en geçerli bir seçenek olarak görülmektedir. Bunun için işgücü ve ekipman kapasitesinin, -asli işleviyle ilgili hizmet talepleriyle orantılı bir düzeye- düşürülmesi önceliklerin başında gelir,. Bu doğrultuda özellikle destek hizmetleri, yada. maden .arama ile doğrudan ilişkili olmayan hizmetler veren birimler'gözden geçirilmelidir. İhtiyaç fazlası maMna. Parkının elden çıkarılması nispeten .kolay olmakla birlikte, personel sayısını azaltmanın zorlukları açıktır. İstihdam, fazlası personelin ihtiyaç duyulan kamu kuruluşlarına (örneğin Maden Dairesi) kaydırılması personel sayısını düşürmenin en etkili, yolu olarak düşünülebilir.

6- Maden arama, ile ilgili konularda Birleşmiş Milletler ve gelişmiş ülkelerle ilgili uluslararası işbirliği ve teknik, yardım, (uzman., teknoloji) sağlanması MTA'nın yatırım gücünün artırılması için. diğer önemli bir seçenek olarak düşünülebilir. Şimdiye kadar MTA böyle birçok uluslararası işbirliği ve teknik yardım projesi ile küçüm-senemeyecek finansman desteği bulmuş, personelinin, bu projelerde uzmanlık kazanmasını sağlamıştır. Bundan, sonra, da uluslararası işbirliği ve teknik yardım, imkanlarını sağlamaya yönelik çabaları, artan bir önem vermektedir.,

7- Öte- yandan MTA, elindeki kıt yatırım imkanlarını azami faydaya yönlendirebilmesi için iş programlarına aldığı projelerde, 'daha fazla seçici, olmak zorundadır.

Yukarıda önerilen Maden. Yasasındaki değişikliklerle MTA faaliyetlerindeki ruhsat kısıtlaması kaldırılırsa,, sektörün, hedef ve önceliklerine uygun proje geliştirme çabaları önündeki önemi bir- engel, aşılması, olacaktır.

İyi proje geliştirememenin diğer önemi bir nedeni de kanımca, madencilikte uzun vadeli strateji ve hedeflerin açık seçik belirlenmemiş olmasıdır. Bundan dolayı uzun bir süredir maden arama projeleri, hazırlama, çabaları yönlendirilmemiş, deyim yerindeyse başıboş bırakılmıştır. Son yıllarda havza ya da kuşak projeleri diye tanımlanan .arama stratejisinin ise isabeti tartışılabilir. Çünkü bu 'tarz çalışmada madenlerin öncelikleri., değerlendirilebilirle potansiyeli gözöüne alınarak bir seçme, yapılmadan, hepsi için para, emek ve zaman, harcanmaktadır. Söz gelişi böyle bir kuşak projesi içinde civa, .asbest, porfiri bakır,, lateri.Ä. nikel yatakları. aranması ne kadar doğrudur» tartışmaya değer.,

Bunun, için, tarşeyden önce Türkiye ve Dünyada madencilik ve madenlere dayalı sanayi sektörlerinin tamik ekonomik alanlarında yaşanan, bellibaşlı gelişmeleri, izlemek, ana. yönelişleri ve yeni ufukları zamanında, doğru teşhis etmek ve buna. göre- madencilik yatırımlarının önüne .öncelikleri belirlenmiş kısa ve uzun vadeli, hedefler koymak bir zorunluluktur'. Bu, geniş kapsamlı,, dolayısıyla çok yönlü ve geniş katılımlı tartışmaları gerektiren bir konudur, Bünyesinde değişik alanlarda çok sayıda uzman barındıran MTA, bu konulardaki tartışmalarda öncülük edebilecek bir kurumdur,.. O nedenle bu konulardaki tartışmaların 5 yılda bir 5 yıllık Kalkınma Planları hazırlanırken D.PT Özel İhtisas Komisyonu çalışmaları ya. da yılda, bir kez MTA iş programı hazırlıktan sırasında yapılan dar çerçevesinin, dışına taşırılması çok yararlı olacaktır. Bu amaçla, ilgili konularda çalışma grupları görevlendirilmesi, MTA'nın yayınlarında (dergi, kitap) konuyla ilgili, görüş,, eleştiri ve önerilere yer verilmesi,, böyle tartışmaların canlı tutulması açısından önem. • taşımaktadır.

8- 'MTA bugün, projeleri etkin biçimde (düşük maliyetle) uygulayamayacak kadar kannaşık ve ağır işleyen, bürokratik bir yapıya, bürünmüştür., Proje uygulamaları sırasında eleman tahsisi.» kamp yeri seçimi., bina kiralama, araç tahsisi, işçi alımı, programda gerekli değişikliklerln. (Örneğin sondaj yerinin, değişmesi., miktarının azaltılıp.» çoğaltılması) yapılması, proje harcamalarının onaylanması gibi konularda Genel Müdürlük, ilgili. Daire Başkanlıkları, Bölge Müdürlüğü., Proje Yöneticiliği, Proje Başkanlığı, Kamp Şefliği işe karışmakta, yetki ve sorumlulukları bu. karmaşık bürokrasi içinde yeterli, açıklıkta tanımlanmadığı için çoğu kere ufak bir sorunda bile karar oldukça gecikerek ve birçok kere de Genel Müdürlük katına kadar çıkılarak, alınabilmektedir. Bu karmaşık, ve açık olmayan yetki ve sorumluluk dağılımı, işlerin etkin biçimde yürütülmesini elegeiletiği gibi, başarısızlıklarda payı olan sorumluların açıkça, belirlenmesini de zorlaştırmaktadır. O nedenle işlevine ve yapılanma gereklerine uygun en yalın, yapıya kavuşturulması bu açıdan öncelik, taşımaktadır. Uzun tartışmalarla gerektirecek bu. konuda ayrıntılara girilmede**.

kısaca söylemek gerekirse» MTA işlevlerinin küçük birimlere ayrılarak yürütülmesi, birim, yöneticilerine- sorumluluklarının gerektiği yetkinin verilmesi, gereksiz bileşenlerin^ yapıdan çıkarılması (örneğin Bölge Müdürlüklerine gerek olup olmadığı tartışılmalıdır), hizmet birimlerine MTA'nın işlevini yerine getirmesindeki katkısıyla bağlantılı bir konum ve ağırlıkta yer verilmesi, (örneğin jeokimyasal arama çalışmalarını yürüten birimin yapı içindeki konumunun, ve hizmet kapasitesinin yükseltilmesi) üzerinde durulmalıdır.